

ישוב הריב"ש, המהר"ל ועוד לקושיא העצומה: מדוע לא נזכר בתורה שחג השבועות הוא זמן מתן תורתנו

אולם נראה כי הני רבוותא לא נחה נפשם בתירוצו של הריב"ש, כי הן אמת שבזמן שבית המקדש היה קיים כאשר קידשו על פי הראיה לא נפל חג השבועות ביום מתן תורה, אולם מאחר שלפי חשבון הלוח המסודר והקבוע, בזמן שאנו בקיאים בקביעות החודש, נופל חג השבועות תמיד בזמן מתן תורתנו, והרי ברור שהקב"ה נותן התורה שברא את קביעות הזמנים ידע על כך, אם כן חזרה קושיא למקומה, איך יתכן שמכל השמות שקרא הקב"ה לחג השבועות, לא הזכיר אפילו ברמז שיש לו קשר למתן תורה.

ביאורו העמוק של המהר"ל מפראג

עתה הבה נתבונן בדברי מאורם של ישראל המהר"ל מפראג, שמיישב קושיא זו בהתבטאות חריפה כי: "אין זה שאלה כלל", והנה הדברים ב"תפארת ישראל" (סוף פרק כז) בלשון קדשו:

"אמנם מה ששואלים בני אדם, כי אם חג השבועות הוא בשביל שנתן לנו התורה, למה כתב ובימים הבכורים בהקריבכם מנחה, ולא כתב ביום מתן תורה, מאחר שעיקר היום טוב הוא בשביל התורה, כמו שאנו אומרים זמן מתן תורתנו. אין זה שאלה כלל, כי השם יתברך נתן למועדים זמן אשר הם שמחת ישראל אשר זכו אל הטוב, כמו שאמר בחג המצות שבו יצאו ישראל מבית עבדים, וסוכות (ויקרא כג-מג) כי בסוכות הושבתי אתכם, ובימים הכפורים (ויקרא טז-ל) כי ביום הזה יכפר עליכם.

ובחג השבועות התורה שניתנה בו - ניתנה מהשם יתברך, והיא לעול על ישראל, והרי אומות העולם לא היו רוצים לקבל התורה, ואף כי אנו אומרים זמן מתן תורתנו, היינו משום שקיבלנו התורה בעצמנו ואמרנו נעשה ונשמע, אבל מכל מקום השם יתברך הנותן התורה, היה כופה הר עליהם שיקבלו התורה בעל כרחם מפני שהיא עול עליהם, ואיך יכתוב בתורה זמן מתן תורה שנתן השם יתברך בגזירתו על האדם."

ויש להוסיף תבלין לבאר דבריו הקדושים, על פי מה שדרשו בגמרא (שבת פח.) על הכתוב

נמצא לפי זה כי בזמן שבית המקדש היה קיים, או אפילו אחרי החורבן כל זמן שהיה קיים בית דין קבוע בארץ ישראל, [כמו שכתב הרמב"ם הלכות קידוש החודש פ"ה ה"א], שלא קבעו את ראש חודש על פי חשבון הלוח המסודר, כי אם על פי הראייה כאשר באו עדים להעיד שראו את הירח המתחדש, לא חל חג השבועות תמיד בשישי בסיון שהוא זמן מתן תורתנו, כמו ששנינו בגמרא (ר"ה ו:):

"עצרת, פעמים חמשה [בסיון], פעמים ששה, פעמים שבעה, הא כיצד, שניהן מלאין חמשה, [פירוש כאשר ניסן ואייר מלאים כל אחד שלושים יום, יחול עצרת בחמשה בסיון], שניהן חסרין שבעה, [כאשר ניסן ואייר חסרים כל אחד רק כ"ט ימים, יחול עצרת בשבעה בסיון], אחד מלא ואחד חסר ששה."

הנה כי כן מאחר שהתורה קבעה את שלושת הרגלים לזמן שבית המקדש יהיה קיים, כמו שכתוב (דברים טז-טז): "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר, בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא יראה את פני ה' ריקם", לכן לא נכתב בתורה שחג השבועות יש לו קשר למתן תורה, שהרי על פי הראייה יתכן שלא יחול ביום מתן תורה.

אבל בזמן הגלות שאי אפשר לקדש על פי הראייה, כי אין לנו בית דין מוסמך מהסנהדרין בארץ ישראל, אנו בקיאים בקביעת דירחא לקבוע ראש חודש לפי חשבון הלוח המסודר, אשר אז תמיד ניסן מלא ואייר חסר, נמצא כי יום החמישים לעומר חל תמיד בששה בסיון שבו ניתנה תורה לישראל, לכן קבעו חכמינו ז"ל בגמרא כי חג השבועות יש לו קשר למתן תורה, עד כאן דבריו.

ולכאורה הישוב של הריב"ש הוא לכאורה כל כך פשוט וברור, עד שמתעוררת הפליאה על כל מאורי עולם שנתייגעו ליישב כל אחד על פי דרכו, מדוע לא הזכיר הכתוב שחג השבועות הוא זמן מתן תורתנו, ולפי דברי הריב"ש הרי אין כאן מקום לקושיא, שהרי בזמן שבית המקדש היה קיים וקידשו על פי ראייה, חג השבועות אינו קשור למתן תורה רק כשחל בששה בסיון.

לקראת חג השבועות זמן מתן תורתנו, דבר בעתו מה טוב להתבונן על הפליאה העצומה שעמדו עליה הראשונים והאחרונים, על מה שמצינו בתורה שבכתב שלושה שמות לחג השבועות, בפרשת משפטים הוא נקרא "חג הקציר" (שמות כג-ז): "וחג הקציר ביכורי מעשיך אשר תזרע". בפרשת פינחס הוא נקרא "יום הביכורים" (במדבר כח-ז): "וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם". בפרשת ראה הוא נקרא "חג שבועות" (דברים טז-י): "ועשית חג שבועות לה' אלקיך".

ותמיהו המפרשים וינועו אמות הסיפים, הלא חג השבועות הוא זמן מתן תורתנו, כמבואר בגמרא (פסחים סח:): "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, מאי טעמא יום שניתנה בו תורה הוא". ופירש רש"י: "דבעינן נמי לכם, שישמח בו במאכל ומשתה, להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שניתנה תורה בו".

וכן תקנו חכמינו ז"ל בתפלות החג ובקידוש היום: "חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו", הנה כי כן מדוע בחר הקב"ה נותן התורה לכנות את החג בשלושה שמות: "חג הקציר", "יום הביכורים", "חג שבועות", ולא הזכיר את המעלה העצומה שהוא גם כן "זמן מתן תורתנו", אשר בשבילה נברא העולם.

ישוב הריב"ש בדרך הפשט

פתח דברינו יאיר בתירוצו הנפלא של הריב"ש בתשובותיו (סימן צו) שראוי להגדירו "בדרך הפשט", כי כאשר נתבונן נראה שיש בחג השבועות דבר מיוחד שאין בשום אחד משאר החגים, כי בעוד שהתורה קבעה את חג הפסח ביום מיוחד לחודש ט"ו בניסן ואת חג הסוכות בט"ו בתשרי, הרי שחג השבועות לא נקבע כלל ביום מיוחד לחודש, אלא הכתוב קבעו ביום החמישים להקרבת העומר, כמו שכתוב (ויקרא כג-טו): "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביכורים את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה, עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'".

**בתורה שבכתב לא מצאנו לחג השבועות כי אם שלושה שמות:
"חג הקציר", "יום הביכורים", "חג השבועות"**

**בתורה שבעל פה ובתפלות חג השבועות הזכירו חכמינו ז"ל
כי חג השבועות הוא: "זמן מתן תורתנו"**

**קושיית הראשונים: מדוע לא מצא הקב"ה לנוחן
להזכיר בתורה שבכתב כי חג השבועות הוא זמן מתן תורתנו**

**תירוץ הריב"ש: בזמן שבית המקדש היה קיים כשקידשו על פי הראייה,
לא חל תמיד חג השבועות ביום מתן תורה**

ואם לא הביא את קרבן החגיגה ביום ראשון של חג, אז יש לו תשלומים בחג הפסח כל שבעת ימי החג, ובחג הסוכות יש לו תשלומים גם בשמיני עצרת, כמו ששינו במשנה (חגיגה ט): "מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג, חוגג את כל הרגל ויום טוב האחרון של חג, עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו, על זה נאמר (קהלת א-טו) מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להימנות".

ומפרש בגמרא (שם) שדבר זה נלמד ממקרא שכתוב (ויקרא כג-א): "וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים, יכול יהא חוגג והולך כל שבעה, תלמוד לומר אותו - אותו אתה חוגג, ואי אתה חוגג כל שבעה, אם כן למה נאמר שבעה - לתשלומין". ובחג הסוכות יש פסוק מיוחד שיש לו תשלומים גם בשמיני עצרת.

ויש לחקור בחג השבועות שהוא רק יום אחד, ולא שבעה ימים כחג הפסח, מהו הדין אם שכח להביא בו קרבן חגיגה, האם יש לו תשלומים שבעה ימים כחג הפסח או לא, ולכאורה מסתבר לומר שאין לו תשלומים כלל, שהרי הימים שאחרי חג השבועות אינם ימי חג אלא ימות החול לכל דבר, אם כן הרי זה בכלל: "מעוות לא יוכל לתקון".

אולם למעשה מבואר בגמרא (חגיגה יז). כי גם חג השבועות יש לו תשלומים שבעה ימים עם יום החג עצמו, וכך שנינו: "מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה, תלמוד לומר (דברים טז-טז) בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות, מקיש חג השבועות לחג המצות, מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבעה, אף חג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה". והיינו ששה ימים נוסף על חג השבועות עצמו כמו שכתב הרמב"ם (הלכות חגיגה פרק א הלכה ז): "מי שלא חג ביום חג המצות, חוגג כל שבעה, ויש לו תשלומין כל ששת ימים שלאחר חג השבועות".

ובגמרא (שם יז): מביא טעם נוסף שחג השבועות יש לו תשלומים שבעה ימים, כי מאחר שצוה הכתוב לספור בימי הספירה שבעה

מעטה יאירו עיינינו להבין את דברי המהר"ל ביתר שאת, שלא רצה הקב"ה למסור בתורה שבכתב שחג השבועות קשור למתן תורה, כי מאחר שלא קיבלו ישראל תורה שבעל פה רק בכפיה, נמצא שכל זמן שלא קיבלו אותה ברצון אין שמחה בתורה שבכתב. אולם חכמי התורה שהשכילו להבין כמה מתוק הוא האור של תורה שבעל פה, שיש בה חמישים שערי בינה המפענחים כל דבר חתום וסתום בתורה שבכתב, לכן החליטו להזכיר דוקא בתורה שבעל פה שהוא יום של שמחה, כי למרות שנתקבלה בכפיה שמחים הם שזכו לקבלה.

יומתק להבין בזה דברי רש"י הנ"ל שמפרש את הגמרא (פסחים סח:): "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם - שישמח בו במאכל ומשתה, להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שניתנה תורה בו". כלומר שיביע את שמחתו במאכל ומשתה, כדי להתוודע ולהיגלות שהוא שמח על יום קבלת התורה שבעל פה למרות שניתנה בכפיה.

שבעת ימי תשלומים כנגד שבע שבתות הספירה

כדרכה של תורה הנדרשת בשבעים פנים, נראה לבאר הטעם שלא גילה הקב"ה בפירוש בתורה שחג השבועות קשור למתן תורה. זאת ועוד, מדוע בחר הקב"ה נותן התורה, במקום להגדיר את חג השבועות כזמן מתן תורתנו, להגדירו בשלושת התארים: "יום הקציר", "יום הביכורים", "חג השבועות".

נקדים מה ששינו בגמרא (פסחים קט:): "תניא רבי יהודה בן בתירא אומר, בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר, שנאמר (דברים כז-ז) וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך". למדנו מכאן כי בכל שלושת הרגלים כשעלו ישראל לרגל לבית המקדש, היו חייבים להקריב ביום הראשון של החג שלמי חגיגה, כדי לקיים באכילת הבשר שהבעלים אוכלים ממנו מצות שמחת החג.

במתן תורה (שמות יט-יז): "ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רבי אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם". ומבאר המהר"ל הטעם לכפיה זו, כדי שישכילו ישראל להבין מזה מה ששינו בגמרא (ר"ה כח:): "מצוות לאו ליהנות ניתנו". ופירש רש"י: "לאו ליהנות ניתנו לישראל להיות קיומם להם הנאה, אלא לעול על צוואריהם ניתנו".

והנה אין ספק שהקב"ה שמח שמחה גדולה, ביום שקיבלו ישראל עם קדשו את התורה, שהרי כל העולם לא נברא רק בשביל זה, כמו שכתוב (בראשית א-א): "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", ופירש רש"י בשביל התורה ובשביל ישראל שנקראו ראשית. אולם עם כל זאת לא רצה הקב"ה לכתוב בתורה שחג השבועות הוא יום של שמחה על קבלת התורה, שהרי יתכן כי אצל ישראל שקיבלו את התורה בכפיה אין זה יום של שמחה.

לכן השאיר הקב"ה בכוונה תחילה את הדבר לנו ישראל לגלות דעת, כי הן אמת שהקב"ה כפה עלינו את ההר לקבל את התורה, אולם אנו מצדנו קיבלנו אותה באהבה וברצון בלי שום כפיה כמו שהקדמנו נעשה לנשמע, ומטעם זה תיקנו חכמינו ז"ל בתורה שבעל פה ובתפילות החג, כי חג השבועות הוא יום של שמחה משום שהוא: "זמן מתן תורתנו".

השמחה של חג השבועות על קבלת תורה שבעל פה

על פי דרכו של המהר"ל יש להוסיף פרפרת נאה, מדוע לא גילה הקב"ה בתורה שבכתב שחג השבועות הוא יום של שמחה על קבלת התורה, על פי מה שהקשו התוספות (שבת שם ד"ה כפה) לשם מה כפה הקב"ה על ישראל שיקבלו את התורה, הלא כבר קיבלו את התורה מרצונם הטוב כשהקדימו נעשה לנשמע. ותירצו במדרש נחומא (פרשת נח אות ג) כי מה שהקדימו נעשה לנשמע הוא רק על תורה שבכתב, אבל תורה שבעל פה שהיא ארוכה מארץ מדה, ויש בה דקדוקי קלות וחמורות, לא קיבלו כי אם בכפיה.

והנה ידוע כי תורה שבכתב בלי תורה שעל פה אין לה שום ערך, כי כל הדברים הסתומים והחתומים בתורה שבכתב מתפרשים בתורה שבעל פה, ומטעם זה שנינו בגמרא (גיטין ס:): "לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר (שמות לד-כז) כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל". נמצא לפי זה כי עיקר השמחה על יום קבלת התורה היא רק אחרי שקיבלו ישראל גם תורה שבעל פה.

הנה כי כן יש לומר כי מטעם זה צוה הקב"ה להביא שתי הלחם בחג השבועות, ולהניף אותם (ויקרא כג-כ): "תנופה לפני ה'", כדי שמעשה זה יהיה בבחינת קרבן כפרה בצירוף תשובה שלימה, לתקן החטא הגדול שלא עסקנו כראוי בתורה שבכתב ושבועל פה, ונקבל על עצמנו שמעתה נעסוק בשתי הלחם בתנופה לפני ה', וזהו שאמר הקב"ה: "הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן", כי בזכות קבלה זו נזכה לשפע רב טוב של השגות התורה.

תיקון המדות לקראת חג השבועות

בדרך זו במסילה נעלה לבאר עבודת הקודש המוטלת עלינו כהכנה לקראת חג השבועות, כדי שיתברכו פירות האילן - נשמות ישראל, לקבל שפע רב טוב של השגות התורה, על פי מה שתיקנו לומר בתפלה שאחרי ספירת העומר:

"רבונו של עולם, אתה צויתנו על ידי משה עבדך לספור ספירת העומר, כדי לטהרנו מקליפותינו ומטומאותינו, כמו שכתבת בתורתך, וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה, עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום, כדי שיטהרו נפשות עמך ישראל מזהמתם."

ומקור הדבר בזוהר הקדוש (פרשת אמור צז). וביתר ביאור ב"שער הכוונות" לרבינו האריז"ל (ספירת העומר דרוש ד), כי הטעם שצונו הקב"ה לספור שבע שבתות לפני חג השבועות, כדי שנתקן בהם את שבע המדות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות, שהן כוללות את כל המדות, ובכל אחד מז' השבועות צריך לתקן בו מדה אחת, שבוע הראשון חסד, שבוע השני גבורה, שבוע השלישי תפארת, וכך הלאה עד תום תיקון כל ז' המדות.

חשבתי דרכי לבאר הטעם שהקדים הקב"ה עבודת תיקון המדות לפני מתן תורה בחג השבועות, על פי מה שהקשה ב"שערי קדושה" לרבינו חיים וויטאל (חלק א שער ב) מדוע לא נזכר בתורה שצריך לתקן המדות, שלא לכעוס, שלא להתגאות וכדומה. ותירץ כי תיקון המדות הוא יסוד ולפני כל מצוות התורה, כי בלי תיקון המדות אי אפשר לקיים המצוות, ובלשון קדשו:

"והנה ענין המדות הן מוטבעות באדם בנפש השפלה... ולפיכך אין המדות מכלל התרי"ג מצוות, ואמנם הן הכנות עיקריות אל תרי"ג המצוות בקיומם או בביטולם, יען כי אין כח בנפש השכלית לקיים המצוות על ידי תרי"ג איברי הגוף, אלא באמצעות נפש היסודית המחוברת אל הגוף עצמו... ולפיכך ענין המדות הרעות קשים מן העבירות עצמן מאד מאד... ונמצא כי יותר צריך

מהר"ל מפראג: הקב"ה לא כתב בתורה שהוא יום חג על מתן התורה, מאחר שכפה עליהם לקבל את התורה

חז"ל הזכירו בתורה שבעל פה שהוא יום מתן תורתנו, כדי להביע בכך את שמחתנו על קבלת התורה

הגר"א מווילנא: "ענין התורה לנפש דוגמת המטר לארץ, שמצמיח מה שנזרע בה, סם חיים או סם מות"

הקב"ה לא הזכיר בתורה שחג השבועות קשור למתן תורה, כי בלי זיכוך המדות נעשית לו התורה סם המות

והנה הם דברי השל"ה בלשון קדשו:

"חייב אדם לשמוח בזה החג ביותר, כי הוא יום שזכינו בו לכתר תורה, ובפסחים פרק אלו דברים (דף סח:): הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם... מכל מקום (תהלים ב-יא) גילו ברעדה כתיב, והשמחה אשר שמח תהיה שמחה רוחנית, והודות והלל להשם יתברך שנתן לנו התורה, מתעורר מאוד בלבנו להתקדש ולתקן מעשיו, ולהיות מוכתר בכתר תורה לקיים והגית בו יומם ולילה, כי היום הקדוש הזה הוא יומא דדינא.

וזה לשון תולעת יעקב דף נ"ח, ודע כי כמו שבראש השנה רצה הקב"ה להשגיח ולדרוש מעשה בני אדם, כי הוא יום הבריאה הראשונה וחיודש העולם... כן רצה ביום מתן תורה שהוא מורה על חיודש העולם, להשגיח ולדרוש על מעשה העולם ולדונו על פירות האילן... וכבר ביארנו כי הפירות ההם, הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה, והעולם נידון ביום זה על התורה שניתנה בו שבטלו עצמם ממנה, והוא אמרם על פירות האילן, בלא השלימים בתורה ובמצוות כראוי."

בכתבי קודש רמ"מ להגה"ח ר' משה מידנער ז"ל (אות שלד) מביא על כך בשם הרבי ר' ברוך ממעזיב"וד זי"ע, שהיה רגיל לומר שהוא מתיירא מחג השבועות יותר מראש השנה, כי בראש השנה עיקר המשפט והדין הוא על גשמיות: "א קויליטש ארויף א קויליטש אראפ", כלומר "חלה יותר חלה פחות", ואילו בחג השבועות הדין הוא על רוחניות, אם עסקנו בתורה וקיימנו את מצוותיה כראוי.

יומתק לבאר לפי זה מה שאמר הקב"ה: "הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן". וצריך ביאור איך בהבאת שתי הלחם יתברכו "פירות האילן" - נשמות ישראל על יום הדין של מתן תורה. ונראה לבאר הכוונה בזה על פי המבואר בזוהר הקדוש (חלק א רס.), כי שתי הלחם הם כנגד תורה שבכתב ותורה שבעל פה: "אורייתא דאקרי לחם דכתיב (משלי ט-ה) לכו לחמו בלחמי, ואנן מקרבין ביומא דחמשיין דאתייהיב ביה אורייתא, שתי הלחם תורה שבכתב ותורה שבעל פה".

שבועות, כמו שכתוב (ויקרא כג-טו): "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום", ולמדנו מזה: "מצוה למימני יומי" - מצוה למנות מ"ט ימי הספירה, "ומצוה למימני שבועי" - מצוה למנות שבעה שבועות, על כן כנגד ז' שבועות הללו יש לחג השבועות תשלומים שבעה ימים, כל יום כנגד אחד משבעת השבועות של ימי הספירה.

הנה כי כן מוטלת עלינו חובת הביאור, מהו הלקח בעבודת ה' הטמון בכך, שאפשר להשלים את שמחת חגיגת השבועות שבעה ימים, למרות כי שישה ימים מהם אחרי חג השבועות הם ימות החול לכל דבר. זאת ועוד, מאחר שלמדנו שבעת ימי תשלומים בחג השבועות משבעת השבועות של ימי הספירה, משמע שיש קשר ביניהם, וצריך ביאור מהו הקשר.

חג השבועות יום הדין של מתן תורה

רחש לבי דבר טוב לבאר הענין בדרך עבודה לקראת קבלת התורה, על פי הידוע כי בחג השבועות נידונים על פירות האילן, כמו ששינו במשנה (ר"ה טז):

"בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון... ובחג נידונין על המים". ומפרש בגמרא (שם): "מפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת, מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא, אמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן".

והנה השל"ה הקדוש (מסכת שבועות פרק נר מצוה אות ט) הביא בשם המקובל האלקי בעל "תולעת יעקב" דבר נפלא ונורא, שראוי לכל אחד לחזור ולשנן כהכנה לקראת חג השבועות, כי חג השבועות הוא יום הדין של מתן תורה, שבו נידונים נשמות ישראל שהם בבחינת "פירות האילן", על שיצאו מאילן הנשמות של הקב"ה, אם עסקו בתורה וקיימו מצוות התורה כראוי.

לכן נתחכם הקב"ה לננות בתורה את החג בשלושה שמות: "חג הקציר", "יום הביכורים", "חג השבועות", כי באמת שמות הללו קשורים ליום מתן תורה, הא כיצד, שני השמות "חג הקציר", "יום הביכורים", תכליתם כדי שנשכיל ללמוד מהם מהי הדרך הנכונה לעסוק בתורה, כי כמו שאי אפשר שהארץ תצמיח יבול טוב, רק אם מקדימים ומאחרים להוציא את כל האבנים והקוצים המונעים את הצמיחה, כן צריך לעקור את המדות הרעות לפני ואחרי עסק התורה.

וזהו גם כן הטעם לשם השלישי "חג השבועות" על שם שבעה שבועות של העומר, כדי ללמדנו שעיקר שמחת החג של מתן תורה היא, משום שהקדמנו לספור שבעה שבועות לתקן בהם ז' המדות לפני מתן תורה, כי רק אז מובטח שהתורה תהיה סם החיים ולא להיפך חס ושלום, נמצא כי שלושת שמות החג עולים בקנה אחד כפתור ופרח עם היותו: "זמן מתן תורתנו".

הנה מה טוב ומה נעים לבאר בזה הקשר הנפלא, בין שבעת ימי תשלומים של חג השבועות - אשר ששה מהם הם ימות החול אחרי שבועות - עם שבעה שבועות של ספירת העומר, כי מאחר שלמדנו מתורתו של הגר"א, שצריך לזכך את המדות לפני עסק התורה וגם אחריה, נמצא כי כמו שצריך לזכך את ז' המדות בשבע שבתות ימי הספירה, כן צריך לזכך אותם בשבעת ימי תשלומים של חג השבועות.

ואם תאמר מדוע אנו מתקנים אותם רק בז' ימים, ולא בז' שבועות כמו שהיו לפני מתן תורה, אבל הטעם לכך הוא פשוט, כי בתחילה לפני עסק התורה צריך לעבוד קשה על זיכוך כל המדות הרעות שנצטברו באדם, לכן צריך לעבוד על זה ז' שבועות שלימות, כל שבוע כנגד מדה אחת [הכלולה מז' מדות כידוע], אבל אחרי שכבר עבדנו על זיכוך ז' המדות וקיבלנו את התורה, שוב כבר אפשר לתקן אותם בכללות בז' ימים כל יום כנגד מדה אחת.

הנה כי כן הרווחנו להבין הטעם שחג השבועות הוא יום הדין של פירות האילן - נשמות ישראל, אם הם ראויים שהקב"ה ישפיע להם תורה, כי אם לא עבדו על תיקון וזיכוך המדות הרי אין שום תועלת בקבלת התורה, אלא אדרבה סם המות היא לו להגדיל ולהצמיח ח"ו את המדות הרעות, ולכן העצה על כך היא להקדים לפני קבלת התורה לזכך את המדות בז' שבועות של העומר, וגם אחרי קבלת התורה לכדוק שוב בז' ימי תשלומים של חג השבועות, ובזכות זה ישפיע לנו הקב"ה שפע רב טוב של השגות התורה בכל חלקי התורה.

לפי זה ירווח לנו להבין דברי הגר"א, כי העוסק בתורה שנמשלה למים ואינו משתדל לזכך את המדות המושחתות שבתוכו, הרי הוא דומה למי שזורע קוצים בתוך שדהו, שאפילו אם ירדו גשמי ברכה מן השמים, לא יצמיחו יבול טוב כי אם קוצים ודרדרים, כך מי שאינו משתדל לעקור את הקוצים שבתוך נפשו, אפילו יעסוק בתורה הרי יהיו רק בבחינת סם המיתה להצמיח את הקוצים.

לפי זה מלמד אותנו הגר"א יסוד גדול בעסק התורה, שהעצה על כך היא בלשון קדשו: "על כן צריך לפנות לבו בכל יום קודם הלימוד ואחריו, מעיפוש הדעות והמדות ביראת חטא ומעשים טובים". כלומר שכל יום לפני שמתחיל לעסוק בתורה צריך לפנות את לבו מכל המדות המקוללות, וכן גם אחרי שעוסק בתורה יבדוק את עצמו שוב שלא נשאר בו מדות מושחתות, ועל ידי זה מובטח לו שהתורה תצמיח ממנו מצוות ומעשים טובים.

יומתק להבין בזה מה ששנינו (אבות פ"ב מ"ב): "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ" - כמה יפה הוא כאשר אדם עוסק בתורה בדרכה של הארץ, שמוציאה צמחים טובים רק אחרי שמקדימים לחרוש ולסלק את כל האבנים, וגם אחרי הצמיחה עוקרים את הקוצים המקלקלים את הצמחים, כן צריך לעקור את כל הקוצים של המדות הרעות לפני ואחרי שעוסקים בתורה, ומפרש הטעם: "שיגיעת שניהם משכחת עון" - שתי היגיעות, יגיעת זיכוך המדות ויגיעת התורה משכחת עון, כי התורה תצמיח בו קדושה ומעשים טובים.

וזהו גם כן פירוש המשנה (אבות פ"ג מ"ט): "רבי חנינא בן דוסא אומר, כל שיראת חטא קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו קודמת ליראת חטא אין חכמתו מתקיימת". כי יראת החטא שלפני עסק התורה, הוא בבחינת החרישה בעפר האדמה לפני שזורעים בו תבואה, כדי שעל ידי זה תצמיח התורה מן האדם מצוות ומעשים טובים.

שלושה שמות החג קשורים למתן תורה

מעתה יתבאר הטעם שלא הזכיר הקב"ה בתורה שחג השבועות הוא זמן מתן תורתנו, כי רצה הקב"ה ללמדנו בזה כי לא תמיד זמן מתן תורתנו הוא יום של שמחה, שהרי אם לא זיכך את המדות כראוי בשבעה שבועות של ספירת העומר, הרי אין שום שמחה בקבלת התורה, אלא אדרבה יום אבלות הוא, שהתורה תהיה לו סם מיתה להגדיל את הקוצים של המדות הרעות שבתוכו.

ליזהר ממצוות הרעות, יותר מן קיום המצוות עשה ולא תעשה, כי בהיותו בעל מדות טובות בנקל יקיים כל המצוות."

הנה כי כן מטעם זה צונו הקב"ה להקדים לפני מתן תורה, עבודת תיקון ז' המדות בשבעה שבועות של ספירת העומר, כי בלי תיקון המדות אין שום תועלת בקבלת התורה, שהרי בלי זיכוך המדות אי אפשר לקיים מצוות התורה, אך אחרי תיקון המדות ראויים הם ישראל לקבל את התורה, כדברי מהר"ח: "כי בהיותו בעל מדות טובות בנקל יקיים כל המצוות."

תכלית זיכוך המדות כדי שהתורה לא תהיה סם המות

בדרך המלך נלך להרחיב עוד הביאור בזה, על פי מה ששנינו בגמרא (יומא עב:): "אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב (דברים ד-מד) וזאת התורה אשר שם משה, זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם מיתה". ולכאורה יפלא איך אפשר שהתורה תהיה סם מיתה, הלא שנינו בגמרא (קידושין ל:): "כך הקב"ה אמר להם לישראל, בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו".

אך הביאור על כך כמו שכתב מאורו של עולם הגר"א מווילנא זי"ע בפירושו על משלי (כד-לא) וביתר הרחבה ב"אבן שלמה" (פ"א אות יא):

"ענין התורה לנפש דוגמת המטר לארץ, שמצמיח מה שנזרע בה, סם חיים או סם מות, כן בתורה מצמיח בה מה שבלבו, אם לבו טוב - תגדיל יראתו, ואם בלבו שורש פורה ראש ולענה - יגדל הטינא בלבו, כמו שנאמר (הושע יד-י) וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, וכמו שכתוב (שבת פח:): למימינים בה סמא דחיי ולמשמאילים בה סמא דמותא, על כן צריך לפנות לבו בכל יום קודם הלימוד ואחריו, מעיפוש הדעות והמדות ביראת חטא ומעשים טובים."

וכבר כתבנו במאמר לפרשת בחוקותי להוסיף תבלין לדברי הגר"א, שהרי גוף האדם נברא מעפר האדמה כמו שכתוב (בראשית ב-ז): "ויוצא ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה, ויפח באפיו נשמת חיים". הנה כי כן כמו שאין העפר יכול להצמיח רק אחרי שהוא מקבל מים, כן אין עפר האדם יכול להצמיח מצוות ומעשים טובים, רק אם משקים אותו תחילה במים רוחניים שהיא התורה שנמשלה למים, כמו שכתוב (ישעיה נה-א): "הוי כל צמא לכו למים". וזהו שהזכיר ירמיהו הנביא את ישראל באומרו (ירמיה ד-א): "כי כה אמר ה' לאיש יהודה ולירושלים, נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים."